

SÁRKÖZY ISTVÁNNÉ

A soroksári svábok történetéből

Soroksár Dél-Pesten, a Duna bal partján terül el. Földrajzi képét, majd később az itt megtelepült emberek életmódját, foglalkozását a környezet alapvetően meghatározta. A hegyek közül kilépő folyam kanyargó medrével, áradásaival a sík területen egy halászó-vadászó életformát (újkori kerámiatöredékek a Kr. e. 5–6. évezredből) tett lehetővé. Később növénytermesztő, állattenyésztő életmód alakult ki (korai bronzkor II. fele, Kr. e. 3. évezred), amely már letelepült közösséget feltételez.

A római korból szarmata falmaradványok kerültek elő. Kereskedelmi útvonalak létesültek a római limes mentén (Nagy-Duna vonala) a barbár területek és a birodalom között, melybe a mai Soroksár területe is belesett.

Az Árpád-korban ismét benépesült (lelőhely: Soroksár Várhegy, M0 mellett, Gyáli-patak, M5 és 50-es út között), majd a tatárjárás kori átmeneti elnéptelenedés után a 16. századig folyamatosan lakott volt. A török hódoltság alatt újra elnéptelenedett.

Soroksár állandó lakhelyé, községgé válása az 1700-as évek elején kezdődött. Az 1600-as években (1667-ben) Zsaripuszta néven Vattay Pál birtoka volt (Soroksár, Gubacs, Szentlőrinc, Péteri és Csömörpusztákkal együtt), aki 1723-ban más birtokokért cserébe adta I. Grassalkovich Antalnak.

Grassalkovich tevékenysége döntően meghatározta Soroksár későbbi történetét, fejlődését. Családja – egy elszegényedett kisnemesi família – horvát származású volt, de a török elől a nyugalmasabb Felvidékre költöztek. Antal a Nyitra megyei Ürményben született, 1693. március 6-án. Nagy szegénységben, a ferences szerzetesek segítségével végezte tanulmányait. Tehetséges és szorgalmas volt, kitűnő jogi ismeretekre tett

szert. Erre az udvarnál is felfigyeltek. Először udvari kamarai ügyvéd, majd udvari kamarai tanácsos lett. Ez már politikai karriert jelentett: érdemeiért bárói, majd Mária Terézia bizalmasaként 1743-ban grófi címet kapott. Már 1723-ban a gödöllői uradalom birtokosa, királyi kamarai tanácsos, 1727-től az Újszerzeményi Bizottság (Neoacquistica Comissio) vezetője. A bizottság ellenőrizte a török hódoltság utáni birtokokviszonyokat. Grassalkovich sorra szerezte be birtokait, a Duna bal partja Gödöllőtől Bajáig gyakorlatilag az övé lett. Köszönhette ezt egyrészt felesége hozományainak, másrészt tehetségének, valamint annak, hogy – az akkori időkben nagy bátorsággal – hitelekből fektetett be.

Amikor 1723-ban megszerzi Soroksár mai területét is, itt gyakorlatilag lakatlan pusztaságot kap – köszönhetően a török hódoltságnak. Grassalkovich azonban nemcsak birtokolni akarta a területet, hanem fejleszteni, mesteremberek székhelyévé tenni, hogy értékét növelje. Ehhez munkáskezre volt szüksége. Ügynököket küldött német és francia területekre, ahol akkoriban nagy népfelesleg volt. Forster János Jakab soroksári gazdát bízta meg a toborzás és letelepedés bonyolításával.

Württemberg, a Rajna-vidék, Saar-vidék, valamint Elzász területéről kerültek ide telepések. Eleinte lassan, majd 1737-től egyre gyorsabban nőtt a családok, telepések száma. Különbőféle kedvezményeket adott az idevándorlóknak – ingyenes költözés, adómentesség, kedvező robot – így elérte, hogy a lakosok száma rohamosan emelkedett. Az 1744-es egyházi bejárás – canonica visitatio – során 176 házat, 827 embert számláltak, és ebben az évben 58 szülést jegyeztek fel.

Néhány fontosabb dátum Soroksár történetéből:

- 1741-ben hozzácsatolták Kerekegyházat és Dienespusztát; lakossága római katolikus vallású volt. Kérték a földesurat lelkészség alapítására (ezt addig Dunaharaszti látta el), templomépítésre. 1743-tól a ferences atyák látták el a szolgálatot, azóta anyakönyveznek itt;
- 1751-ben már hivatalos pecsétje van Soroksárnak;
- 1758-ban kezdték építeni a templomot és 1761-ben szentelték fel, tervezője Anton Mayerhofer és Oracsek Ignác volt;
- 1760-tól Soroksár – Óbuda mellett – mezővárosi rangot kap, országos vásárok tartására jogosult;
- 1763-ban Grassalkovich megalapítja az első iskolát.

Ettől kezdve erőteljesen fejlődött a térség gazdasága és növekedett a lélekszám. Az 1743 és 1784 közötti negyven év alatt a lakosság meghá-

romszorozódott. A fejlődéshez hozzájárult előnyös fekvése, nevezetesen Pest közelsége, valamint az észak-déli út.

Mint a mezővárosokban általában, a Soroksáron élőknek is fő megélhetési forrása a mezőgazdaság – növénytermesztés, állattenyésztés – volt, zöldséget, gabonát, kukoricát termeltek, kisállatokat tartottak. Specialitásuk volt a korai vetőkrumpli. Ezt ládákban, meleg helyen (például istálló) csíráztatták, majd a csírával együtt ültették el. Sokkal hamarabb kikelt a hagyományosan ültetett krumplinál, így a piacon jó hasznot hozott eladásakor.

Ipara a gazdálkodáshoz, a mindennapi élethez kapcsolódó kézműipar volt (jellegzetes mesterségek: kádár, bognár, mészáros, molnár, pék, suszter, szappanfőző stb.). Kialakult egy viszonylag jómódú iparos réteg, megfelelő szakmai tudással. A képzésre nagy gondot fordítottak, külföldre jártak tanulni (például valcolás). Szokás volt, hogy a fiú az apa mesteriségét tanulta, így alakultak ki az iparos dinasztiák. Ez a háziipari, illetve kézműipari jelleg sokáig fennmaradt. Az idők során céheket alapítottak.

Híresek voltak a soroksári malmok. A Molnár-sziget körül például 1870-ben ötven malom működött, uszályokra szerelve. Az uszályokra helyezett malomszerkezet lehetővé tette a vízállástól független őrlést.

A kádárok – mondhatjuk – messze földön híresek voltak. Termékeiket az egész országba, sőt külföldre is vitték. (A Zwick család már az 1750-es években adófizető volt.) A kötélgyártók jeles képviselője volt a Drexler család, üzemeknek, kereskedőknek szállítottak.

A „kisparasztok” kereskedtek is, piacoztak. A krumplin, zöldségen, gyümölcsön, tojásn kívül jellegzetes volt a tejtermékek – tej, tejföl, túró – forgalmazása. Értékesítői a híres soroksári „milimárik” voltak.

Érdekes és fontos még Soroksár lakóinak egyik jellegzetes foglalkozása, mely a svábok életrealitását, találékonyságát mutatja: a jeges. Tréfás szólás is volt: a sváb a jég hátán is megél. A Duna jegét termelték ki baltával, csákyával, fűrészszel, majd a jeget vermekbe rakták (500–600 kocsirakomány is elfért egy-egy veremben) és nyáron szekérral vitték Pestre a vendéglősöknek, hentéseknek, háziasszonyoknak.

A 19–20. század fordulóján ismét felgyorsult Soroksár fejlődése. Növekedett a főváros, nőttek az igényei, húzta magával a környékét is. A legnagyobb lökést a közlekedés javulása adta, a község bekapcsolódott az ország „vérkeringésébe”.

1887-ben indult meg a HÉV a Közvágóhíd és Soroksár között, néhány hónap múlva már Dunaharasztiig járt. Megépült a Budapest–Kelebia vas-

útvonal; itt ment át a Budapest–Kecskemét–Szeged főút. Mindez lehetővé tette az áruk gyors szállítását, átrakását, a környező községek kiszolgálását. Soroksár forgalmas nagyközséggé vált.

A megélénkülő kereskedelem életre hívta a pénzintézeteket. Köztük a legrégebbi a Soroksár–Taksony–Dunaharaszti Takarékpénztár, 1827-ből. Megindult az iparosodás. A kézművesipar mellett fokozatosan gyárak jöttek létre. 1875-ben alapították a Ledowsky-gőzmalmot, mely mintegy 50 évig működött, majd a helyén alakult meg a Soroksári Textilgyár. De volt Soroksáron kalapgyár, szalmaárugyár, téglagyár, jéggyár...

A múlt század fordulója körül a svábok mellé fokozatosan költöztek be magyarok és más nemzetiségek – részben Trianonnak, részben az iparosodásnak köszönhetően. A vidékről jövők munkát találtak a fővárosi gyárakban, olcsó lakást viszont nem, ezért kiszorultak a Pest környéki községekbe.

Itt viszont volt hely. Soroksár akkori területe több mint 11 ezer hektárra terjedt ki, majd az 1870-es évektől fokozatosan levált róla több település (Kispest, Lőrinc, Pestimre, Soroksárpéteri, Erzsébet, Gyál). 1940-re a területe 4083 hektárra csökkent.

A korábban homogén sváb lakosság is „felhígult” a betelepülőkkel. A 30-as években már az itt lakók fele magyar anyanyelvű volt. A soknemzetiségű község lakosai élénk közösségi életet éltek. Volt itt tűzoltóegylet (1883), dalkör, önképzőkör, valamint a vallási egyletek is működtek.

1946-ban nagy csapás érte a szívében magyar sváb lakosságot. A kollektív bűnösség vádjával 5600 embert fosztottak meg mindenétől és telepítették ki Németországba. Hosszú időre megszűnt kapcsolatuk az anyaországgal, ami csak a 60-as évek végére kezdett oldódni. Ekkor jöttek az első hazlátogatók. Azóta fokozatosan szélesedik az együttműködés – kulturális csoportok, egyházak, iskolák veszik fel a kapcsolatot egymással, emlékezve a régi időkre, mentve és ápolva a hagyományokat. Nem véletlen, hogy testvérvárosunk lett Nürtingen (Baden-Württemberg tartományban), ahol annak idején sok kitelepített soroksári talált otthonra.

Felhasznált irodalom

Pesterzsébet, Soroksár, Budapest XX. kerületének múltja és jelene Budapest XX. ker. Tanács, Budapest, 1972.

Michael Schäffer–Michael Weidinger: Soroksár Egy Budapest környéki német nagyközség hontörténeti könyve, 1995.

Pesterzsébet története Szerkesztette: Bogyirka Emil, Pesterzsébet Önkormányzata, 2001.

Traurig Lőrinc: Az én Soroksárom Magánkiadás, 1999.